

MLADINSKA KNJIŽEVNOST

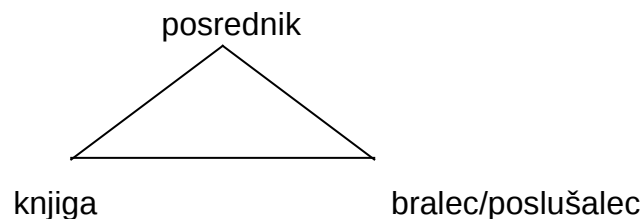
MLADINSKA KNJIŽEVNOST

Mladinsko književnost delimo na:

- otroško literaturo (od 0 do 11. leta)
- mladinsko literaturo (od 12. do 18. leta): najstniška in prehodna literatura

Pri nas ne berejo mladinske literature do 18. leta, ampak že v srednji šoli začenjajo z literaturo za odrasle. Če je domače branje iz mladinske literature, ga preberejo, če pa ni, učenci manj radi berejo. V Nemčiji je na Goethejevem inštitutu sedež mladinske literature. Pri nas berejo mladinsko literaturo do 16. leta.

Mladinska književnost je edina književnost, ki potrebuje posrednika. Ni dovolj bralec, zato nastane trikotnik (do 10. leta potrebuje posrednika). V otroški literaturi se ustvari trikotnik:

Od posrednika je odvisno, koliko in kaj otrok posluša.

Posrednik je lahko:

- a) neprofesionalen (starši, babica, bratje...)
- b) profesionalen (vzgojitelj, učitelj, profesor...)

Vsako delo lahko drugače interpretiramo:

1. *problem*: kakšno delo otroku predstavljamo
2. *problem*: kako uravnati, da bi otroci brali
3. *problem*: povratna informacija

Knjiga obstaja tolikokrat, kolikokrat je brana. Vsak si ustvari svoj pogled. Vsako literarno delo ima bele lise, ki jih mora otrok dopolniti po svoje. Pri književnosti je treba vedeti, da je predmet proučevanja trojen:

1. obravnava avtorja (učenec naj ve, v katero obdobje sodi)
2. obravnava književnega dela (predstavimo ga tako, da je čim bolj razumljivo)
3. obravnava bralca (pred očmi moramo imeti starost bralca, ki mu je književno delo namenjeno)

DEFINICIJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Mladinska književnost je podtip književnosti in hkrati njen integralni del, ki se od nemladinske loči po

- **bistvu**,
- **obstoju**,
- **zgradbi** in
- **vrednotah** in je namenjena bralcu do starostne meje 18 let.

1. OBSTOJ književnosti ali ONTOLOGIJA

Ločimo:

- a) primarni ali prvotni obstoj = takrat, ko knjižno delo nastaja
- b) sekundarni ali drugotni obstoj = vsa branja

Ob tem je treba vedeti, da ima vsaka knjiga dve plasti, in sicer:

- fenomenalno (zunanji izgled knjige; velikost črk, tiskanice/verzalke, količina besedila, ilustracije, proza/poezija/dramatika)
- kvazifenomenalno (razumevanje besedila)

Kako otroci izbirajo knjige?

Najprej po fenomenalni plasti (tanjša, lepe ilustracije, nova knjiga, večje črke (fanti), večji razmik med vrstami). Manjši kot je otrok, pomembnejša je fenomenalna plast; večji kot je, pomembnejša je kvazifenomenalna plast.

Otroci na predmetni stopnji ločijo knjige:

- "visoka" literatura – kar morajo prebrati
- "trivialna" literatura – kar berejo za zabavo

2. BISTVO književnosti ali FENOMENOLOGIJA

Bistvo besedne umetnosti je v povezavi spoznavne, etične in estetske funkcije književnega dela. Književnost je namenjena predvsem lepoti in užitku ob branju in poslušanju.

- ☐ Spoznavna funkcija: Otrok ob besedilu spoznava pravila, navade...
- ☐ Etična funkcija (nauk o dobrem = etično) pomeni, da delo ne sme spodbujati k nestrpnosti.
- ☐ Estetska funkcija: zbirali naj bi jezikovno primerna besedila.

V vsej mladinski književnosti naj bi se poskušali izogibati moralizmu (npr. Muca copatarica).

Pri fenomenologiji poznamo še žanrski prenos, ki pomeni razliko v branju odraslega, ki je ustvarjalec, in otrokom, ki je poslušalec:

- a) odrasli mislijo eno, otroci razumejo drugače (Tipični primer je S. Makarovič, ki piše tako, da otrok ne bi razumela, ampak da ji prisluhnejo odrasli - Pekarna Mišmaš, O miški, ki si kuje srečo...); otroci pogosto ne razumejo pomena prenesenih besed

- b) delo je najprej napisano za odrasle, potem pa delo z razvojem pride med mladinsko literaturo (Robinson Crusoe, V 80 dneh okoli sveta, Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici...)
- c) delo je napisano za otroke, vendar ga berejo tudi odrasli (Mali princ, Harry Potter, Alica v čudežni deželi ...).

3. ZGRADBA književnega dela ali MORFOLOGIJA

Nam pove, kako književno delo razčlenjujemo.

Določimo:

- snov
- temo
- motive
- glavno in stranske osebe (ne junak!!!)
- književna zvrst in vrsta
- zgradba (sintetična, analitična, retrospektivna)
- književni čas
- književni prostor
- značilnosti jezika (v prozi, dramatici in poeziji)

4. VREDNOTENJE književnega dela ali AKSIOLOGIJA

Vrednote izhajajo med bralcem in razumevanjem besedila. Redko znamo razložiti, zakaj nam je določeno besedilo tako všeč, druga stvar vrednotenja pa je, da književno delo vrednotimo zgodovinsko, da upoštevamo, kdaj je nastalo in ne zgodovinsko, da preverjamo, če je še vedno toliko vredno – pogledamo, če so vsebine primerne (berilo).

Gledano iz zgodovinskega stališča so dela, ki so zelo kvalitetna, pa se našega mestnega otroka ne dotaknejo več, ker stališč ne razume ali pa pride do generacijske nerazumljivosti

TIPOLOGIJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI
--

Vse mladinske knjige lahko razdelimo v 3 tipe (Saksida loči tri tipe literature.):

1. vzgojno-poučna literatura oz. vzgojno-poučni tip

Ko se avtor besedila postavi nad naslovnika in ga poučuje (basen; pravljica je večinoma napisana tako, da zmaga dobro)

2. idealizacijska literatura oz. idealizacijski tip:

Ko tvorec besedila povzdigne bralca oz. sprejemnika besedila in pripíše same superlativne lastnosti. (Kako si mala Anica rada čisti zobe). Da otrok dobi, ker ne zmore. (pesmi O. Župančiča Ciciban)

3. zbliževalno-dvogovorni tip oz. zbliževalno-dvogovorni tip:

Ko se avtor besedila spusti na raven bralca, ga nič ne poučuje, vzgaja, ampak mu samo poda zgodbo (intafantalizem – v pozitivnem smislu, vsak odrasli naj poišče otroka v sebi)

PREGLED SVETOVNE MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

1. obdobje: **orientalska književnost = 3000 pr. n. št. do 7. st.n. št.**

To je književnost severne Afrike, Bližnjega in Daljnega Vzhoda, gre za egipčansko, perzijsko, sumersko, kitajsko, japonsko književnost...

V tem obdobju začnejo nastajati folklorne pravljice. Zbirka Tisoč in ena noč je začela nastajati takrat, zapisana pa je bila v srednjem veku. Gre za zbirko pravljic, mitov, povedk, realistične proze, basni z okvirno zgodbo.

2. obdobje: **antična književnost = 8. st. pr. n. št. do 5. st. n. št.**

Prva evropska književnost, kamor sodita grška in rimska književnost. Velja si zapomniti Ezopove basni, grške mite, rimske mite.

3. obdobje: **srednji vek = 5. st. do 15. st.** (od propada rimskega cesarstva do odkritja Amerike)

Nastajati začne folklorno slovstvo (pravljice, povedke, bajke, basni, otroške pesmice).

4. obdobje: **renesansa in barok = vrh v 16. st.**

Za otroke se ni nič pomembnega ohranilo.

5. obdobje: **klasicizem = 17. st.**

Jan Amos Komensky (češki pisatelj in pedagog): Labirint sveta in raj srca. Pomembna sta tudi francoza basnopisec Jean de la Fontaine (basni) ter pravljicar Charles Perrault.

6. obdobje: **razsvetljenstvo = 18. st.**

Daniel Defoe je začetnik avanturistične proze z delom Robinzon Crusoe, Jonathan Swift pa začetnik fantastične proze z delom Guliverjeva potovanja.

7. obdobje: **romantika = prva polovica 19. st.**

Ivan Andrejevič Krilov (basni)
Brata Grimm (tri zbirke pravljic)

VSI PREDHODNI AVTORJI SO PISALI ZA ODRASLE, NJIHOVA DELA PREIDEJO V MLADINSKO KNJIŽEVNOST ŠELE Z ŽANRSKIM PRENOSOM.

Hans Christian Andersen prvi pravljicar (njegov rojstni dan, 2. april, je svetovni dan mladinske književnosti).

8. obdobje: **realizem = sredina 19. st.**

Charles Dickens (Oliver Twist)
Mark Twain (Prigode Toma, Prigode Hucklberryja Finna)
Harriet Beecher Stowe (Koča strica Toma).

9. obdobje: **nova romantika = konec 19. st. do konca 1. sv. vojne**

Jules Verne: Dvajset tisoč milj pod morjem, v osemdesetih dneh okrog sveta
Lewis Carroll: Alica v čudežni deželi
Oscar Wilde: Pravljice
Carlo Collodi: Ostržek
Karl May: Winnetou
Rudyard Kipling: Knjiga o džungli
Frank Lyam Baum: Čarovnik iz Oza
Jack London: Klic divjine, Beli očnjak

10. obdobje: obdobje med obema vojnama

Alan Alexander Milne: Medved Pu, Hiša na Pujevem oglu
Enid Blyton (1942 začne izhajati Pet prijateljev)
Richard Bach: Jonatan Livingston Galeb
Antoine de Saint-Exupery: Mali princ
Erich Kastner: Dvojčici, Emil in detektivi
Pamela Lyndon Travers: Mary Poppins

11. obdobje: sodobna književnost = po 2. sv. v.

Astrid Lindgren: Pika Nogavička, Brata Levjesrčna
Roald Dahl: Čarovnice, Čarli in tovarna čokolade, Matilda
Michael Ende: Nikoli končana zgodba
Rene Goscinny: Asterix, trilogija o Nikcu
Thomas Brezina: zbirka Novohlačniki
Lorna Hill: zbirka Baletni copatki
Phillip Pullman: Severni sij, Pretanjeni nož, Jantarni daljnogled
Joanne Kathleen Rowling: zbirka Harry Potter

PREGLED SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

- 1. pismenstvo** = od 7. st. do 1550
folklorno slovstvo
- 2. reformacija** = od 1550 do 1595
Sebastijan Krelj: Otročja biblija
- 3. protireformacija** = od 1595 do 1615
/
- 4. obdobje zastoja** = od 1615 do 1672
/
- 5. barok** = 1672 do 1768
Fran Miha Paglovec: Tobijeve bukve
- 6. razsvetljenstvo** = od 1768 do 1830
Valentin Vodnik
Urban Jarnik
Marko Pohlin
Matevž Ravnikar

Janez Nepomuk Primc

7. **romantika** = od 1830 do 1848

Anton Martin Slomšek: Blaže inu Nežica v nedeljski šoli
zbornik Drobtinice

8. **realizem** = od 1848 do 1899

- **pomeni začetek slovenskega umetnega mladinskega slovstva, prej nabožno slovstvo za otroke**

1880 izda Fran Levstik v reviji Vrtec cikel 15 pesmi z naslovom Otročje igre v pesencah, kar štejemo za začetek mladinskega umetnega slovstva na Slovenskem.

Fran Erjavec: Prirodopis živalstva

Janez Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih

Josip Jurčič: Kozlovska sodba v Višnji Gori

Fran Saleški Finžgar: Pod svobodnim soncem

9. **moderna** = od 1889 do 1918

Dragotin Kette: Šivilja in škarjice

Oton Župančič: Mehurčki, Kanglica

Fran Milčinski: Butalci, Ptički brez gnezda

Rado Murnik: Lepi janičar

10. **ekspresionizem** = od 1918 do 1930

Srečko Kosovel: Medvedki sladkosnedki, Naša bela mačica

Josip Ribičič: Miškolin

Angelo Cerkvjenjak: Ovčar Runo

11. **socialni realizem** = od 1930 do 1953

Josip Vandot: Kekec z naših gora, Kekec nad samotnim breznom

France Bevk: Pestrna, Pastirci, Grivarjevi otroci, Peter Klepec

Prežihov Voranc: Solzice

Anton Ingolič: Tajno društvo PGC, Gimnazijka, Mladost na stopnicah

Tone Seliškar: Bratovščina Sinjega galeba, Posadka brez ladje

Oskar Hudales: Zlati krompir

12. **sodobna slovenska mladinska književnost** = od 1953 do danes

Svetlana Makarovič

Niko Grafenauer

Tone Pavček

Jože Snoj

Feri Lainšček

Boris A. Novak

Bogdan Novak

Polonca Kovač

Desa Muck

Janja Vidmar

Maja Novak

Leopold Suhodolčan

Primož Suhodolčan

Slavko Pregl

Lila Prap

Marjana Moškrič
Peter Svetina
Andrej Rozman Roza

L. 1953 izidejo Pesmi štirih.

Besede za sladkosnede – v njih Pavček pesem Pesem o zvezdah posveti otrokom. Ta zbirka je lahko tudi mejnik za mladinsko književnost in je začetek sodobne književnosti za mladino.

L. 1968 (študentski nemiri, hipiji...) vpliva na literaturo, predvsem pomeni mejnik mladinski roman Antona Ingoliča Gimnazijka.

Po letu 1991 razcvet sodobne slovenske mladinske književnosti – detabuizacija tem.

REVIJE ZA OTROKE

razsvetljenstvo: časopis Vedež

realizem: revija Vrtec, ki dobi prilogo Angelček in v njej je prevodna literatura

moderna: revija Zvonček (sistematsko zbiranje slovenskih ljudskih pravljic)

ekspresionizem: revija Novi rod

socialni realizem: Naš rod

po 2. sv. vojni:

Pionirski list, nato Pisani list
Pionir (najprej tipični literarni časopis)
Kurirček
Kekec (naslednik Kurirčka)
Ciciban
Cicido (za predšolske otroke)
Zmajček (zadnjih 6 let)
Pikapolonica (za najmlajše)

10. Veliko je okrasnih pridevkov (rdeča kri, rumeno sonce, zelena trava... = barvno slikanje).

11. Onomatopoetski izrazi = slikanje glasov.

Ljudske pesmi so usmerjene na vaškega otroka in govorijo o vaških pravilih, folklornih običajih. Veliko pesmi je o živalih. So: pastirske pesmi (Izidor ovčice pase) ali lovske pesmi (Lisička je prav zvita zver).

Umetna lirika

FRAN LEVSTIK

- sodi v obdobje realizma
- pesniški zbirke: Otročje igre v pesencah, Najdihojca
- odnos otrok – igra
- besedne igre, spajanje dveh besed v novo, z novim pomenom (cvilimožek, laketbrada, pedenjčlovek)
- zled v folklornem slovstvu.

OTON ŽUPANČIČ

- sodi v obdobje moderne
- pesniške zbirke: Lahkih nog naokrog, Pisanice, Mehurčki, Kanglica, Mehurčki in sto ugank
- značilnosti: še vedno se zgleduje po ljudskem slovstvu, najpogostejši ritem je še vedno trohej, najpogostejša je 4 vrstična kitica, čeprav ima že tudi druge
- v mladinsko pesništvo uvede pripovedne pesmi (Kralj Matjaž, Lenčica Lenka)
- piše basni v obliki pesmi
- piše uganke v obliki pesmi
- v njegovi mladinski poeziji izstopa seksizem – da ima o deklicah eno merilo, o dečkih druga, dečki so pridni, se učijo, hodijo v šolo
- Cicibana (cikel pesmi) si ni izmislil sam – izhaja iz srbskega slovstva, da bi ga opremil in predstavil Slovencem, ga obleče v slovensko narodno nošo

SREČKO KOSOVEL

- spada v ekspresionizem
- dve pesniški zbirki: Naša bela mačica, Medvedki sladkosnedki
- tudi njegove pesmi so namenjene vaškemu oz. ljudskemu otroku
- njegov lirski subjekt je povezan z naravo (Burja) – posreden
- veliko pesmi ima o živalih
- v mnogih pesmih so tudi skrivnosti Krasa
- bolj, ko je njegova nemladinska literatura temna, bolj je mladinska svetla in vesela – razen dveh pesmi (o dečku, ki se vrne domov, pa so vsi umrli, in o deklici, ki ji Marija ogrne bel plašč)
- značilnosti: najpogostejša rima je pretrgana, ritem: trohej, veliko je ukrasnih pridevkov, pomanjševalnic, živali govorijo – poosebjanje

TONE PAVČEK

- sodi v sam začetek sodobne mladinske književnosti
- pesniške zbirke: Juri Muri v Afriki, Vrtiljak, Čenčarija, Besede za sladkosnede, Fulaste pesmi, Deček gre za soncem

- je na meji med tradicionalno in sodobno književnostjo
- za tiste pesmi, ki so tradicionalne, velja, da imajo 4 kitice, trohejski ritem, urejene rime, veliko pomanjševalnic, ukrasne pridevke
- za tiste, ki pa so sodobnejše, velja, da jih goji na kopičenju glagolov v pesmi, ritem ni več ustaljen, je pa zelo pomemben, kitice nima več ustaljene, ritem ni stalen, veliko je glagolov

KAJETAN KOVIČ

- sodi v sodobno književnost
- pesniški zbirki: Zlata ladja, Franca izpod klanca
- namenjene so mestnemu otroku
- veliko je fantastike, posebitev živali, otroške igre
- po zgradbi so pesmi še vedno tradicionalne (4 kitice, štirivrstičnice, stalna rima, stalni ritem in veliko jih je napisanih kot otroški spis – uvod, jedro, zaključek)
- pesmi so namenjene njegovemu sinu Juriju in hčerki Nini
- precej pesmi je tudi vzgojnih

DANE ZAJC

- pesniške zbirke: Abecedarija, Bela mačica, Na papirnatih letalih, Ta roža je zate
- ima malo pesmi s tradicionalno obliko
- najpogosteje je v njegovih pesmih ni stalne rime, ritem je svoboden
- veliko pesmi ima naštevanje

JOŽE SNOJ

- pesniške zbirke: Lajna drajna, Stop za pesmico, Pesmi za punčke, Pesmi za punčke in pobe, Enkrat, ko bo očka majhen
- pesmi nimajo več tradicionalne oblike
- avtor pogosto opisuje družino in odrasle
- veliko je posebitev, preimenovanj, onomatopoejskih izrazov

SAŠA VEGRI

- pesniške zbirke: Kaj se zgodi, če kdo ne spi, Mama pravi, da v očkovi glavi
- značilnosti: brezvezje, stopnjevanje, paradoks, posebitev, primera, delni refren

BORIS A. NOVAK

- pesniške zbirke: Prebesedimo besede, Domišljija je povsod doma, Periskop, Bla, bla
- pomembna je pesniška zbirka Oblike sveta, ki je tudi nenavadna, saj je hkrati neke vrste učbenik
- značilnosti: pesmi imajo večinoma svobodno obliko, če so urejene v kitice, pa se ritem približuje govornemu jeziku – svoboden
- piše likovne pesmi, kar imenujemo tudi virtualno pesništvo
- pesmi definicije: Oblika vode, Najlepša pošta
- pesmi naštevanke
- pesmi, ki so zgrajene iz vprašanj in odgovorov
- varianta je tudi konkretna poezija

NIKO GRAFENAUER

- tri zbirke: Pedenjped, Nebotičniki sedite, Skrivnosti
- Pedenped:
  - 12. zbirka, kjer imajo vse pesmi enako strukturo
  - 13. vse so štirivrstičnice
  - 14. v večini je rima prestopna abab
  - 15. v vseh je glavni lirski subjekt Pedenjped
  - 16. ritem je trohej
  - 17. veliko je stalnih rekel
- Nebotičniki sedite:
  - 18. sestavljena je iz treh delov
  - 19. 1. del: Nebotičniki sedite (4 vrstične kitice, vse je posebjeno)
  - 20. 2. del: Stara Ljubljana
  - 21. 3. del: Skrivnosti (ponatis nekaterih pesmi)
- Skrivnosti: v tej zbirki je opisana eno človeško življenje (od rojstva, ljubezni in smrti); pesmi imajo precej tradicionalno obliko

BINA ŠTAMPE ŽMAVC

- pesniški zbirki: Klepetosnedke, Čaroznanke
- kadar gre za tradicionalno oblikovanje kitice, je pogosto prestopna rima
- veliko pa je pesmi, ki so enokitične in nimajo rime in ritma
- pogoste so posebitve, delni refreni, veliko je ukrasnih pridevkov, barvno slikanje

FERI LAINŠČEK

- pesniški zbirki: Cicibanija, Škrat sanjavec
- značilnosti: svobodna rima in ritem, veliko ukrasnih pridevkov, posebitve, izpustov, zamolkov, besedne igre...

ANDREJ ROZMAN ROZA

Pesniške zbirke: Razmigajmo se v križu, Mihec gre prvič okrog sveta, Marela, Pesmi za predgospodiče ...

Estetika grdega (gravžev dan, pljuvanje ...), posebitve...

LILA PRAP

Pesniške zbirke: Male živali, Živalske uspavanke, Moj očka ...

Ena najbolj prevajanih slovenskih avtoric vseh časov.

Besedne igre, nonsensna poezija ...

EPSKA POEZIJA

V ljudski:

balade

romance

V umetni:

balade

romance
pesnitve

Zanimive so pesnitve, npr. Andrej Brvar s pesnitvami Domača naloga (o prvem špricanju), Zimska romanca, Mala odiseja. Za pesmi v prozi velja, da je ena pesem dolga čez celo pesniško zbirko. Juri muri v Afriki Tone Pavček. V novejšem času tudi Andrej Rozman Roza.

PROZA

KRATKA PROZA

Pripovedka:

- lahko je ljudska ali umetna
- večinoma je v prozi, redkeje kot pesniška oblika (O. Župančič je napisal Kralja Matjaža)
- ima domišljijско zgodbo, a ena stvar je resnična (npr. književni čas, književna oseba, ki dobi nadnaravne lastnosti, književni prostor (npr. pripovedka o nastanku krajev)

O legendi govorimo, kadar je pripoved v zvezi s krščanskimi svetniki in mučenci.

Marija Stanonik med folklornimi obrazci povedk loči bajčne, legendne, zgodovinske, razlagalne, socialne in šaljive povedke (glej M. Stanonik: Slovenska slovstvena folklor, Ljubljana: DZS, 1999).

O legendi govorimo, kadar je pripoved v zvezi s krščanskimi svetniki in mučenci.

Basen:

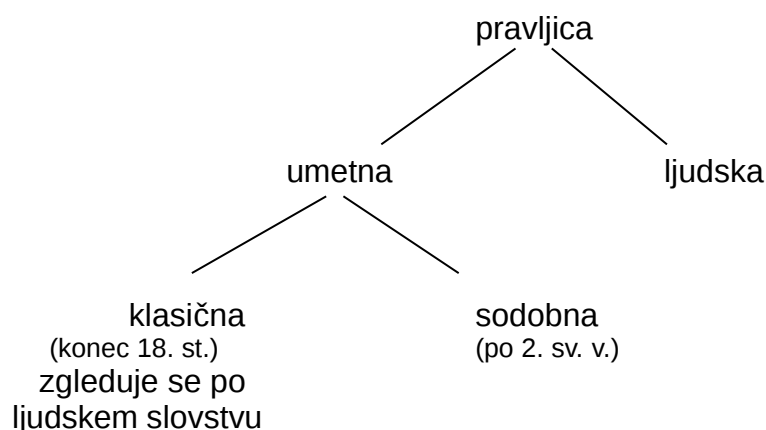
- je lahko ljudska ali umetna
- v prozi ali v pesniški obliki
- vidna je dvodelnost (zgradba + nauk)
- nauk v obliki pregovora
- poosebitev živali
- določena žival ima v vseh basnih enako vlogo in ta značilnost je edina, ki loči živalsko pravljico od basni
- npr. S. Makarovič Vrček se razbije je živalska pravljica

Bajka ali mit:

- je prozna književna vrsta
- večina je ljudskih
- A. Goljevšček je napisala zbirko sodobnih mitov
- J. Trdina je napisal Bajke in povesti o Gorjancih
- praviloma so vse stvari izmišljene
- razlagajo nastanek sveta, naravne pojave, česar si ljudje ne morejo razlagati
- povezane so s poganskimi verovanji
- kurent, žalikžena, zlatorog, samorog, volkodlak
- tri področja v Sloveniji:
  - a) Kras
  - b) Gorenjski del (visokogorje) (npr. urednik Mirko Kunčič: Triglavske pravljice)
  - c) Dravsko polje s kurentom (pustni čas je posebno obdobje)

Pravljica:

- groba delitev

- je tipična prozna književna vrsta
- je krajše besedilo (tako kot črtica)
- deli se v dve veliki skupini in je lahko:
  1. fantastična = glavni junak pride do srečnega konca s čudeži
  2. realistična = glavni junak pride do srečnega konca s svojimi znanji
- je enodimenzionalna, kar pomeni, da vsi dogodki tečejo v eni liniji
- v fantastičnih pravljici se ločita resnični in fantastični svet

Razlike med ljudsko, umetno klasično in umetno sodobno pravljico:

ZNAČILNOSTI PRAVLJICE			
značilnost	ljudska	umetna klasična	umetna sodobna
tipični začetki (Nekoč pred davnimi časi... Nekoč za devetimi gorami...) Malo pripovedovalcev in malo zapisanega = vzorec.	da	da	ne
ljudska števila	da	zelo pogosto	so, redko
metamorfoze ali preobrazbe (človeka v živali)	zelo pogoste	zelo pogoste	redke
tretjeosebni pripovedovalec	da	da	da
zgradba je časovnozaporedna ali sintetična	da	da	da
črnobelo slikanje	da	da	ne; osebe imajo izrisane značaje
osebe nimajo imen, imenovane so po stanu (kralj, kraljična...)	da	glavna oseba ima praviloma ime (Kdo je sešil Vidku srajčico, Šivilja in škarjice – deklica Bogdana)	vse književne osebe imajo imena in individualizirane značaje
lastnosti (mačeha = hudobna, kmet = priden, kralj = postane dober, kraljična = lepa)	da		stereotip babice = dobra, plete...
čudeži	veliko čudežev	veliko čudežev	tudi se pojavijo, a niso v ospredju

prisoten je lahko samo čudež in povzročitelja ne poznamo glavna književna oseba je na preizkušnji in če preizkus prestane pozitivno, to bitje z nadnaravno močjo povzroči čudež			
konec	je srečen	je srečen	tudi praviloma srečen
poosebitve	da	da	da

Ruski raziskovalec Vladimir Propp je v knjigi Morfologija pravljice določil 31 stalnic, ki jih vsebujejo ljudske pravljice.

Bruno Bettelheim v knjigi Rabe čudežnega opredeljuje pravljice in mite.

Alenka Goljevšček v knjigi Pravljice kaj ste? poudarja štiri stalnice, ki jih vsebujejo ljudske pravljice: izročena (pravljicni lik naloge ne izbere sam, temveč mu je določena), selstvo (vedno je potrebno odpotovati od doma), zajedalstvo (delo v pravljici ni vrednota), milenarizem (vera v odrešitev na Zemlji).

Metka Kordigel v članku z naslovom Pravljica in otroška fantazija, objavljenem v reviji OiK, povzema spoznanja Charlotte Bűller, ki je preučevala predvsem pravljice bratov Grimm. Izpostavlja, da se pravljice od drugega mladinskega slovstva ločijo predvsem po pravljicnih likih; dogajalnem prostoru, času in miljah; pravljicni motivaciji; motivaciji v pravljici.

Marjana Kobe (OiK 47, 48, 49, 50) deli sodobne pravljice glede na glavni literarni lik: otroški glavni lit. lik, z oživiljeno igračo/ predmetom, poosebljeno živaljo, s poosebljeno rastlino, s poosebljenim nebesnim telesom/pojavom, z likom, ki je znan iz ljudskega pravljicnega izročila.

Dragica Haramija v članku Sodobna slovenska pravljica (V: Zlatni danci 3) poda terminološko in morfološke značilnosti sodobnih avtorskih pravljic.

Črtica:

- je kratko prozno besedilo, ki se razvije šele v umetnem slovstvu.
- ena glavna književna oseba
- opisan je en sam dogodek
- čas dogajanja je zelo kratek
- književni prostor je en sam
- zgodba praviloma pripoveduje tretjeosebni pripovedovalec
- zgodba je sintetična
- večina je realističnih (P. Voranc: Solzice, Cankar ne sodi v mladinsko književnost)
- nekatere črtice imajo tudi fantastične elemente – Marjana Kobe jih poimenuje kratke fantastične pripovedi (Deček ustavi promet!! – v knjigi Kje stanuješ mala šola, Moj dežnik je lahko balon = krajša fantastična pripoved)

Kratka zgodba:

od črtice se razlikuje predvsem po kompoziciji (sicer pa največkrat črtico in kratko zgodbo ameriška lit. teorija poimenuje short story, pojem pa vključuje tudi novelo).

- Žanrsko so zelo različne:

1. realistične: detektivska, spominska, doživljajska, nonsensna, potopisna, ljubezenska, zgodovinska kratka zgodba;

2. fantastične: kratke fantastične pripovedi.

V praviloma sintetično zgrajeni pripovedi sledi tik pred koncem nenaden preobrat s paradoksalnim zaključkom. Pogosto vsebujejo elemente humorja.

DALJŠE PROZNE VRSTE

Pripoved ali povest:

A) Realistična pripoved:

- povest je zelo obremenjena z negativno nastrojenostjo
- je srednje dolgo prozno besedilo, lahko ima več glavnih književnih oseb
- praviloma se dogaja med počitnicami ali med šolskim letom, npr.: Vitan Mal: Sreča na vrvi, S. Pregl: Geniji v kratkih hlačah, P. Zidar: Glavne osebe na potepu
- zgodba ni več nujno časovno zaporedna
- pojavljajo se že slengovski izrazi
- še največkrat je tretjeosebna pripoved
- najpogosteje je opisan en sam dogodek (problem).

B) Fantastična pripoved:

Na eni strani je realistična pripoved, poleg te pa obstaja še fantastična pripoved, ki je srednje dolgo besedilo, je dvodimenzionalno – točno vemo, kdaj se zgodba dogaja na realni ali fantastični ravni (Peter Pan, Pika Nogavička, V. Zupan: Potovanje v tisoča mesta, V. Pečjak: Drejček in trije Marsovčki, Collodi: Ostržek, K. Brenkova: Deklica Delfina in lisica Zvitorepka).

- osebe imajo zelo natančno izrisane značaje
- književni prostor in čas sta natančno določena

Raziskovalka Binderjeva loči štiri tipe fantastične pripovedi:

1. v realnih okoliščinah nastopajo irealne osebe (*Drejček in trije Marsovčki*)
2. oživijo nežive stvari (*Ostržek, Jakec in stric hladilnik*)
3. pripovedi, ki se dogajajo na realni in irealni ravni, vendar se ti ravni nikoli ne prepletata (*Deklica delfina in lisica Zvitorepka, V. Zupan: Potovanje v tisočera mesta*)
4. pripovedi, ki se v celoti dogajajo v irealnem svetu, ki ima svoje lasne irealne zakonitosti in svoje fantastične osebe (S. Makarovič: Kosovirja na leteči žlici)

DOLGE PROZNE VRSTE

Mladinski roman:

A) Realistični roman:

- je najdaljša prozna vrsta
- prvoosebna pripoved glavne književne osebe, lahko tudi tretjeosebni pripovedovalec
- najpogostejše teme so: spolnost, alkoholizem, narkomanija, težave pri odraščanju, upor proti odraslim... Primeri: I. Zorman: V sedemnajstem, A. Ingolič: Gimnazijka, Mladost na stopnicah, J. Vidmar: Princeska z napako, Baraba, Debeluška, D. Zupan: Leteči mački, G. Gluvič: Popoldanski ritem, B. Novak: Ninina pesnika dva, M. Dolenc: Golo morje, L. Zajc: 5 do 12.
- roman ima več motivov, književnih prostorov je lahko več, književni čas ni več nujno sintetično nizanje dogodkov

Mladinska književnost

- žanri realističnega mladinskega romana: avanturistični roman, ljubezenski roman, psihološko-socialni roman, roman v "kavbojkah", zgodovinski roman

Glej še študijo D. Haramija Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana (V: Obdobja 21).

B) Fantastični roman

Med fantastične mladinske romane prištevamo daljša prozna besedila, ki vsebujejo iracionalne elemente; dve veliki skupini:

- fantastika
- znanstvena fantastika.

Teoretiki jih običajno delijo glede na literarne like ter književni prostor: na Zemlji se dogaja Zemljanom, na Zemlji Nezemljanom, v drugih svetovih Zemljanov, v drugih svetovih Nezemljanom.

DRAMATIKA

Igor Saksida razdeli mladinsko dramatiko na sedem točk:

1. razvrstitev GLEDE NA MEDIJ: gledali ste igre, radijske igre, lutkovne igre, TV igre in filmski scenarij
2. razvrstitev PO OBSEGU IN ČLENJENOSTI BESEDILA. ločimo velike vrste, kamor sodijo večdejanke, in male vrste, kamor sodijo enodejanke in samostojni prizori
3. razvrstitev NA PODLAGI DRAMSKIH OSEB IN TEMATIKE: ločimo dekliške in deške igre
4. tipološka razvrstitev GLEDE NA FUNKCIJO IN NOTRANJO ZGRADBO BESEDILA:
  - a) vzgojno poučni tip
  - b) idealizacijski tip
  - c) zbliževalno dvogovorni tip
5. razvrstitev PO PERSPEKTIVI:
  - a) komedija
  - b) žaloigra
6. razvrstitev NA PODLAGI MEDBESEDILNOSTI –
  - a) izvirna besedila – ki so bila napisana kot dramska besedila
  - b) predelave – ko iz proze nastane dramsko besedilo
7. razvrstitev GLEDE NA VSEBINO IN STAROST NASLOVNIKA: otroške igre in mladinske igre

Dramatika ima dve vrsti besedil:

- a) premi govor – kar se osebe pogovarjajo
- b) didaskalije – opis dogajanja, kar vidimo in se ne govori na odru

SLIKANICA

- je posebna vrsta knjig in edina vrsta, kjer sta besedilo in ilustracija enako pomembna in šele skupaj tvorita celoto
- je mlada vrsta (100 let).
- začetki so v Ameriki, v Sloveniji šele po 2. svetovni vojni
- od osamosvojitve naprej je založništva več
- slikanica je najbolj povezana s potrošništvom
- ločimo klasične in inovativne

Po svoji zgradbi se ločuje glede na šest elementov:

A) Funkcija slikanice:

1. leposlovne (= umetniški jezik): lirika, epika, dramatika
2. informativne (=strokovni jezik): vse znanstvene discipline

B) Zahtevnostna stopnja:

1. najprej je leporello (zgibanka), od 0,5 do 1,5 let, je med igračo in knjigo, besedilo (brez, malo, dve do tri vrste)
2. "prava" knjiga (prva knjiga), od 0,5 –1,5 do 2 let, do debelih 6 listov, debele platnice, besedilo (malo, brez, dve vrsti), je pomembnejša od leporella, saj uči otroke listati, začetek – konec
3. slikanica v pravem pomenu besede, tanki listi, debele platnice:
  - pri 3 letih : 3 – 4 strani besedila
  - pri 5 letih: 8 strani besedila
  - pri 7 letih: 12 in več strani besedila

C) Slikanica glede na izvirnost:

- ločimo 4 vrste slikanice:
- izvirne slovenske slikanice (avtor besedila in ilustrator sta Slovenca
- prevedeno tuje delo in slovenske ilustracije (npr. brata Grimm)
- slovensko besedilo in tuje ilustracije
- tuje besedilo s tujimi ilustracijami (besedilo je prevedeno, tudi besedilo ostane v tujem jeziku (npr. angleški slovar), za učenje tujega jezika

Č) Slikanice glede na ustvarjalni postopek

- a) avtorske slikanice (besedilo in ilustrator je isti avtor (Pekarna Mišmaš)
- b) avtorja sta stalna sodelavca (o stalnih avtorjih govorimo, če imata vsaj 3 in več skupnih slikanic), npr. Bina Štampe Žmavc in Svetozar Junakovič: Bajka o svetlobi
- c) avtorja sta naključna sodelavca

D) Notranja urejenost slikanice

- kako sta ilustracija in besedilo povezana

- ločimo pet vrst ilustracij:

1. klasična ilustracija – na eni strani je ilustracija, na drugi besedilo # zgoraj besedilo in spodaj ilustracija # besedilo in ilustracija sta ločena in hkrati med sabo povezana (Pedenjped...)
2. ilustracija se prelije čez rob – čez dve strani je ilustracija, v njej nekaj piše (Medvedki Sladkosnedki)
3. ilustracija in besedilo se dopolnjujeta, ena brez drugega ne moreta obstajati (Mama je šla po →)
4. stripovska ilustracija – to ni navaden strip, še vedno je slikanica, npr. Jure kvak kvak – besedilo v oblaku
5. inovativna ilustracija – otrok mora ilustracijo dopolniti, dorisati...

E) Izbor besedila v slikanici:

Slikanica je lahko in kot besedilo poezija, proza, dramatika. Katerakoli zvrst in vrsta!

Slikanice pa delimo v **klasične** in **inovativne**. Praviloma so slovenske (ki izhajajo v Sloveniji) in imajo neke skupne norme.

Problem nastane v prevedenih, ki prevajalca oz. adaptorja sploh nimajo napisanega. Ko originalno besedilo s 100 stranmi skrajšajo na 10 strani.

Teorija slikanice po Nikolajevi

Maria Nikolajeva, Carole Scott: How Picturebooks Work (2001):

- slikanica je kombinacija dveh ravni komuniciranja: verbalne in vizualne, torej vsebuje dva znakovna sklopa (slikovnega in konvencionalnega),
- parabesedilo: platnice, spojni listi, naslovnica, oprema, smer branja, obračanje strani, grafični simboli.

1. Interakcija med besedilom in ilustracijo (Nikolajeva 2003: 8):

- **Simetrična**: besede in slike pripovedujejo isto zgodbo (ista informacija se dvakrat ponovi).
- **Komplementarna**: besede in slike med seboj zapolnjujejo vrzeli in pomanjkljivosti.
- **Stopnjevana**: slike presegajo besedilo ali obratno (razlika v sporočilu besede in ilustracije): kontrapunktna dinamika, kontradiktorna dinamika.

2. Prizorišče

Prizorišče nam pokaže, kakšen je svet, v katerem se odvija zgodba: kraj in čas. V slikanici besedilo prizorišče opisuje, ilustracija ga prikazuje!

Prizorišče je lahko:

- zunanje, notranje,
- zgodovinski okvir dogajanja (npr. grad, stolpnica),
- prizorišče kot karakterizacija (npr. pospravljena ali razmetana soba literarnega lika),
- Prizorišče kot sestavni del vsebine (dom – tujina, vas – mesto, varnost – nevarnost ...).

3. Karakterizacija

- Zunanja podoba literarnega lika: opis, ilustracija.
- Posebnost slikanice je, da v ilustraciji nastopajo liki, ki v besedilu sploh niso omenjeni.
- Psihološki opisi so podani v besedilu, težko jih je ilustrirati (sreča, strah, jeza ...).
- Ilustracija ima na voljo univerzalne in individualne simbole, barve, oblike, asociacije.
- Dejavnost literarnega lika je lahko prikazana s sliko ali besedno.
- Slikanice so bolj usmerjene v dejanja kot značaje.

4. Perspektiva

- Perspektiva ali zorni kot je v slikanici posebnost, ker je potrebno upoštevati obe plati, torej vizualno in verbalno.
- Besede ponazarjajo pripovedni glas, ilustracije pa zorni kot.

5. Čas in gibanje

Ponazoritev temporalnosti in kavzalnosti:

- z zaporedjem sličic,
- leva in desna polovica knjige (nadaljevanje dogajanja), pomembna je smer branja besedila in opazovanja ilustracij,
- preskok: ilustracij ali besedila,
- čas je daljši, če vsebujeta besedilo ali/in ilustracija več podrobnosti.

6. Modalnost

Objektivna in subjektivna percepcija v pripovedi (realnost, verjetnost, možnost, nemožnost, nepredvidljivost, zaželenost, nujnost): indikativna (izraža resnico), optativna (željo), dubitativna (dvom):

- mimetična upodobitev – posnetek resničnosti,
- nemimetična upodobitev – interpretacija na različnih ravneh.

BRALNI RAZVOJ, VRSTE BRANJA IN TIPOLOGIJA BRALCA

BRALNI RAZVOJ

Ločimo 4 obdobja bralnega razvoja:

1. predjezikovno obdobje = cicibanska doba = doba praktične inteligence v književnosti

- traja od otrokovega rojstva do dopolnjenega 3. leta starosti
- v tem obdobju otroku ponudimo leporello (vse 3 stopnje)
- ponudimo mu pravo knjigo
- pravo slikanico z malo besedila
- pazimo na to, da v tem obdobju damo otroku obe vrsti slikanic
- v tem obdobju otrok najraje gleda, opazuje
- druga stopnja je gledanje in poslušanje
- najsposobnejši otroci pa jemljejo to knjigo že kot vir informacij

2. intuitivna inteligenca = pravljčna doba književnega razvoja

- traja od konca 3. leta do konca 8. leta
- že samo ime pove, da so v sreišču otrokovega branja pravljice
- ponudimo take, kjer je glavna oseba knjiž. otrok, ker se z njim lažje identificira kot z živaljo
- pozneje beremo Grimmmove pravljice
- konec vrtca pa Andersenove pravljice
- že v tem obdobju ne smemo pozabiti otrok navajati na informativno literaturo
- v tem obdobju je zelo pomemben razvoj mišljenja, otroci se že dobro zavedajo meje
- ed seboj in drugimi, čeprav je njihovo mišljenje egocentrično
- to je obdobje artificializma, ko otrok izhaja iz konkretnih izkušenj (če vidi, da travo, misli, da se je vsa trava sejala...)
- ob koncu obdobja se predvsem fantje zanimajo za poljudnoznanstveno literaturo

3. obdobje konkretnih, logičnih intelektualnih operacij = robinzonska doba v književnosti

- traja od konca 8. do konca 12. leta
- deli se na dve obdobji:
  - a) doba naivnega realista
    - traja od 8. do 10. leta
    - otroci v pravljice v klasičnem pomenu ne verjamejo več
    - še vedno pa verjamejo v fantastične elemente, zato množično posegajo po njih
    - Pika Nogavička, Peter Pan, Drejček in ...
  - b) doba kritičnega realista
    - od 10. do 12. leta
    - otroci začnejo posegati po realistični literaturi
    - lahko že govorimo o deklinški in fantovski literaturi
    - prve ljubezenske zgodbe za deklice, za fante pa pustolovščine in akcija
    - Andrejev ni nikoli preveč, Ta glavna Urša, Glavne osebe na potepu...

Ob koncu tega obdobja in obeh podobdobjih pa se izoblikujejo tri skupine bralcev in te skupine so potem zelo primerljive s skupinami odraslih bralcev. To so:

- I. skupina so otroci, ki berejo veliko in kvalitetno literaturo
- II. skupina, ki je obsežnejša, so otroci, ki posegajo po trivialni literaturi, domače branje ti otroci še preberejo
- III. skupina so nebralci, ki v veliki meri ne preberejo niti domačega branja; otroci imajo sicer obvezno branje in branje po izbiri; navajati jih je treba na branje enciklopedij

4. obdobje abstraktne inteligence = obdobje prehodne literature

- traja od konca 12. leta do 16., 17. leta
- nima svojega posebnega imena
- je obdobje med mladinsko in nemladinsko literaturo
- deli se na dve podobdobji:
  - a) baladna doba:
    - od 12. do 14. leta
    - v tem obdobju najpogosteje posegajo dekleta po ljubezenski literaturi, berejo pa tudi pravo trivialno literaturo, fantje pa berejo prave pustolovske zgodbe, stripe...
  - b) doba lirike in romanov:

- traja od konca 14. leta do konca 18. leta
- skoraj vsi berejo poezijo (fantje ne priznajo, vendar jim je všeč)
- vedno bolj pa se branje nagiba k branju nemladinske literature

VRSTE BRANJA

Branje delimo v dve veliki skupini (povzeto po M. Kordigel):

A) LITERARNO ESTETSKO BRANJE

LITERARNO = kvalitetno	EVAZORIČNO = beg od stvarnosti, berejo slabši bralci
1. branje veristične literature (tista, ki je kvalitetna in se vanjo vživljamo – Pika Nogavička)	1. branje trivialnega stripa
2. klasična literatura (tista, ki se obdrži ne glede na čas – Andersen, Grimm)	2. branje trivialne literature (Pet prijateljev)
3. hermetična literatura (branje, za katerega potrebujemo predznanje, da ga sploh lahko razumemo – Mali princ)	3. do neke mere estetsko oblikovana trivialna literatura (B. Novak: Zvesti prijatelji)

B) PRAGMATIČNO BRANJE

1. informacijsko branje (ko iščemo eno informacijo in točno določen odgovor – enciklopedije, slovarji)
2. poljudno-znanstveno branje (tako se berejo tematske enciklopedije, če te zanimajo glasbila, prebereš vse o glasbilih – branje učbenikov)
3. strokovno branje (strokovno časopisje, strokovne knjige)
4. znanstveno branje (branje znanstvenih člankov, revij, knjig; težje razumljiv jezik)

TIPOLOGIJA BRALCEV

Tipi bralcev po Ricardu Bambergerju

Loči sedem tipov bralcev:

1. romantični tip (otroci radi posegajo po pravljicah, pripovedih, ne marajo pa realistične literature)
2. realistični tip (zelo rad ima potopisno književnost, črtice in realistično prozo)
3. intelektualni tip (to so otroci s vplivom staršev ocene so premalo, če ne boš..., otroci berejo vse, da imajo od tega neko korist, in ne zato, da ga to zanima)
4. etično-pedagoški tip (kar je določeno prebere, pa nič več ali manj)
5. bralec s tematsko natančno usmerjenim bralnim interesom
6. estetski tip
7. mešani tip